

Diversijev opis Dubrovnika pisan je razgovijetnim, pripovjedačkim stilom, a podijeljen je na četiri veće cjeline. Kao što se može zaključiti i iz naslova, u prvoj je cjelini riječ o dobroj položaju Dubrovnika, potom o njegovim građevinama, o političkom uređenju i naposljetku o pohvalnim običajima grada. Diversi progovara o raznolikim aspektima tadašnjega dubrovačkog života. Pri tome posebnu pozornost posvećuje pojmu dubrovačke vlasti i političkome uređenju. Sliku o sretnomu, idealnom gradu upotpunjuje slikovitim opisima gradskih spomenika i građevina, od kojih su mnogi, poput Kneževa dvora, zidina, Orlanda i Arsenala, bili izgrađeni ili uljepšavani upravo u doba kad je i sam ondje boravio. Na vrlo osoban način piše i o brojnim sudionicima svakidašnjega života – o vlasteli, pučanima, ženama, redovnicima, liječnicima, učiteljima, slugama, seljacima, gusarima, trgovcima, obrtnicima, hodočasnicima i mnogim drugima, koje je želio sačuvati u sjećanju budućih pokoljenja.

Dodajmo na kraju i to da će Diversijeva humanistički nadahnuta pohvala grada Dubrovnika, zaodjenuta u novo ruho, zasigurno postati jedno od nezaobilaznih mjesta za mnoge pručavatelje dubrovačke povijesti, ali i za sve zaljubljenike u taj znameniti grad.

Iva Kurelac

Lujo Margetić – Petar Strčić, *Statut rapske komune iz 14. stoljeća (Statutum communis Arbae)*, Rab-Rijeka, 2004., 317 str.

Godine 2004. u izdanju izdavačke kuće *Adamić* objelodanjen je još jedan istočnojadranski statut već dokazanih autora Luje Margetića i Petra Strčića. Radi se o izdanju srednjovjekovnoga Rapskog statuta iz 14. stoljeća. Doduše, već 1899.-1900. U. Inchiostri i A. Galzigna u časopisu *Archeografo Triestino* (N. S., vol. 23, fasc. 1, str. 59.-100., fasc. 2, str. 355.-417.) objelodanili su prvo izdanje istog statuta. Tim su se izdanjem slabo koristili hrvatski povjesničari jednako zbog činjenice da je bio teško dostupan kao i stoga što je uvodna studija napisana na talijanskom jeziku. Sam tekst Statuta dan je samo u originalnoj latinskoj verziji prema jednom od sačuvanih prijepisa. Drugi je put Rapski statut objavio Lujo Margetić u tridesetom svesku časopisa *Atti. Centro di Ricerche Storiche – Rovigno* (sv. 30, 2000., str. 9.-221.), a prve četiri knjige Statuta objavljene su s prijevodom na talijanski jezik. No, za razliku od tih izdanja, novo izdanje Rapskog statuta dvojice hrvatskih autora tiskano je na izvornom latinskom jeziku, ali prvi put s paralelnim hrvatskim prijevodom što bitno olakšava rad povjesničara na tom pravnom izvoru. Dodamo li tome činjenicu da je Statut dopunjen s iscrpnim kazalima imena i pojmova te da je priređen u skladu sa suvremenim egdottičkim načelima, jasno je da se radi o ogleđnom izdanju izvora koji će u velikoj mjeri olakšati rad na proučavanju kasnosrednjovjekovne rapske povijesti te dopuniti mnoge nepoznanice iz komunalne prošlosti toga hrvatskog otoka.

Uvodni dio Statuta sastoji se od dviju studija. Prvu, *Iz rapske kulturne i političke povijesti (antika i srednji vijek)*, napisao je Petar Strčić (str. 9.-19.). Autor donosi podatke iz najstarije povijesti Raba počevši od predrimskog doba i njegovih prvih poznatih stanovnika – ilirskih Liburna. Zatim daje presjek političke povijesti Dalmacije i Raba u doba Rimljana i provincije Illyricuma, te nekoliko reorganizacija prefektura i dijeceza sve do ostrogotske vlasti i do Justinijanova ponovnog osvajanja Dalmacije, koji uspostavlja rimsku vlast uvođenjem voj-

ne uprave. Također analizira podatke iz 9. stoljeća kad se Rab nalazio u sastavu tzv. Bizantske Dalmacije nakon čega (u 11. st.) ulazi u sastav Kraljevstva Hrvatske i Dalmacije u kojemu ostaje sve do 1105. godine. No, od 1116. do 1358. Rab se nalazio pod mletačkom upravom, a zatim pod vlašću ugarsko-hrvatskih kraljeva do 1409. kad ponovno potpada pod vlast Mletačke Republike pod kojom i ostaje sve do njezine propasti. Iz kulturne povijesti tog doba autor donosi podatke o svečanosti sv. Kristofora, rapskog zaštitnika, gradnji zidina i crkava, boravku pape Aleksandra III. godine 1177. i ulozi benediktinaca, kao i nekih najuglednijih rapskih obitelji.

Drugu, veću studiju, *Iz starije pravne povijesti Raba*, napisao je Lujo Margetić (21.-75.). Na početku studije autor analizira pravni položaj Raba u doba antike na osnovi sačuvanih natpisa i podataka antičkih pisaca, a zatim raspravlja o položaju Raba u sklopu Bizantske Dalmacije na osnovi vijesti iz djela Konstantina Porfirogeneta *De administrando imperio* i osobito položaja rapskog biskupa na splitskim crkvenim saborima 925. i 927. god. te položaj Raba pod vlašću ugarsko-hrvatskih kraljeva i vlašću Mletačke Republike. U nastavku analizira općinsko uređenje Raba u sklopu Bizanta s priorom na čelu grada, zatim prijelazno razdoblje (12. - 13. st.) kad na čelo grada dolazi novi dužnosnik – knez (*comes*), a uz njega se pojavljuje sudac (*iudex*) i sve veći broj vijećnika i konačno Rab kao stalešku općinu (14. st.) kad je na čelu grada knez s tri suca koji čine Kuriju, povjerenstvo od “dvadeset mudrih” i Veliko vijeće od 100 do 120 članova. Usporedno s tim autor je pokušao istražiti postupnu evoluciju društva od bizantskog doba do oblikovanja staleške organizacije u 14. stoljeću. U studiji se također raščlanjuju i važnije odredbe rapskoga pravnog sustava: obiteljsko pravo (odnosi roditelja i djece, odnosi među bračnim drugovima), razne odredbe iz nasljednog prava, zatim obveznog prava s posebnim naglaskom na ustanovu “zaloga”, nadalje odredbe iz kaznenog i postupnog prava, osobito one pravne institucije koje su interesantne i važne za evoluciju prava u Europi. Konačno, autor analizira dvije isprave važne za razvoj rapskoga pravnog sustava: prva, tzv. Rapski protostatut iz 1234., vrlo je važna za hrvatsku srednjovjekovnu pravnu povijest jer je naš najstariji dokument s normama općenita karaktera, ali zbog sadržaja ima veliko značenje i za razvoj europskih pravno-političkih ustanova srednjega vijeka; druga, pod naslovom Prijelaz od Božjeg suda na torturu, dosad je neobjavljena isprava koja datira iz 1281. godine. Studija završava bilješkama o upućivanju na dosadašnja izdanja Rapskog statuta i kriterije ovog izdanja, a potom se donosi sam tekst Statuta rapske komune koji je također pripremio i preveo na hrvatski jezik potonji autor.

Rapski statut je podijeljen na pet knjiga, a svaka pak knjiga podijeljena je na glave koje su dosta opširne te sadrže čitav niz odredaba. Prva knjiga obuhvaća dvanaest glava i opsegom je najmanja. Sadrži odredbe iz građanskoga procesnog prava. Druga knjiga broji 21 glavu, a njome su uređeni razni odnosi između roditelja i djece, bračnih drugova, prava nasljeđivanja itd. Treća se knjiga za razliku od prvih dviju, koje su sadržajem više homogene, sastoji od 31 glave i sadrži najviše odredaba iz stvarnoga, obveznog i pomorskog prava. Tako se u njoj nalaze razne odluke o vlasništvu, zalozima, pokretninama, nekretninama, upravljanju imovinom, dužnicima, prodajama, zatim razne odredbe o mornarima, o pravima klerika i laika koji su pod vlasti klerika, itd. Četvrta knjiga nosi naslov *De malefitiis* i opsegom je najveća, a ima 68 glava. Sadrži razne odredbe o kaznenim djelima i odgovara-

jućim kaznama te odredbe o kaznenom sudskom postupku. Posljednja knjiga broji 22 glave, a sadrži odredbe o prisegama kneza i općinskih službenika (sudaca Velike kurije, odvjetnika, blagajnika, vijećnika, notara, egzaminatora, glasnika i drugih). Zanimljivo je istaknuti da za razliku od statuta drugih dalmatinskih komuna, u Rapskom statutu jedino nalazimo prisegu notara i egzaminatora. Na kraju knjige nalaze se rječnik važnijih pravno-povijesnih termina Rapskog statuta, zatim popis vrela, korištene literature i kratica. Slijede sažetci na hrvatskom, talijanskom, njemačkom i engleskom jeziku. Knjiga završava kazalima autora, imena, vrela i pojmova.

Možemo zaključiti da je ta knjiga važan doprinos hrvatskoj historiografiji, pogotovo za proučavanje i upoznavanje pravnog života i srednjovjekovne gradske civilizacije te svakidašnjega života. Ona, kao i ostali statuti dalmatinskih komuna, obiluje pojedinostima u kojima se zrcali svagdašnji život i na taj je način važan izvor u kojemu hrvatski povjesničari i pravници, ali i znanstvenici drugih struka mogu pronaći raznolike podatke o srednjovjekovnoj komuni. Također je omogućena i usporedba statutarnog prava rapske komune s ostalim istočnojadranskim komunama.

Branka Grbavac

Franjo Šanjek, *Latinska paleografija i diplomatika*, Biblioteka Povijest, Hrvatski studiji, Zagreb, 2005., 294 str.

U izdanju Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, u ediciji *Biblioteka Povijest*, objelodanjena je knjiga *Latinska paleografija i diplomatika* Franje Šanjeka, našega poznatog stručnjaka na području latinske paleografije i srednjovjekovne crkvene povijesti u Hrvatskoj. Urednik knjige je Aleksander Buczynski, a recenzenti su Lujo Margetić, Petar Strčić, Mirjana Matijević-Sokol i Damir Karbić. Predgovor knjizi napisao je sam autor. Knjiga ima 294 stranice, od čega 110 čine slikovni prilozi minijatura, ilustracija i kopija tekstova iz raznih povijesnih razdoblja na latinskom jeziku s prijevodom na hrvatski. Na kraju knjige nalaze se *Rječnik tehničkih izraza svojstvenih pomoćnim povijesnim znanostima* (291.-294.) te *Sadržaj*. Knjiga je podijeljena na četiri velika poglavlja od kojih prva tri – *Latinska paleografija* (5.-145.), *Opća i papinska diplomatika* (145.-209.) i *Osnove srednjovjekovne kronologije* (209.-275.) – sadrže posebna potpoglavlja, posljednje pak poglavlje, naslovljeno *Sfragistika/Pečatoslovlje* (277.-291.), rad je autora Ante Gulina.

U uvodnom poglavlju (11.-19.), autor nas uvodi u problematiku latinske paleografije, prikazuje izvore iz kojih se mogu uočiti razni utjecaji na pismo te ističe vrijednost prijepisa kao sredstva za očuvanje neepigrafskih izvora.

U drugom potpoglavlju nazvanom *Pismo skriptorija srednjovjekovnih opatija* (19.-29.), autor označuje rani srednji vijek kao razdoblje prenamjene kodeksa iz komercijalne svrhe (razdoblje Rimskog Carstva), u svakidašnju upotrebu u sredini kojoj je namijenjen. Ističući neprocjenjiv doprinos benediktinskih opatija u izradi i prijepisu srednjovjekovnih kodeksa, autor nabraja najistaknutije benediktinske opatije i njihov doprinos kulturi općenito, a posebice u razvitku skriptorija, na području Hrvatskog Kraljevstva.

U potpoglavlju *Beneventanska minuskula* (29.-47.), autor upozorava na važnost razdoblja 7. i 8. stoljeća zbog bogate skriptorske djelatnosti na području južne Italije. Franjo Šanjek